

KATE THOMPSON

KIRJASTO
SODAN

KESKELLÄ

BAZAR

KATE THOMPSON

KIRJASTO
SODAN
KESKELLÄ

Suomentanut Tuulia Tipa

BAZAR

Bazar Kustannus
www.bazarkustannus.fi

Suomentanut Tuulia Tipa
Englanninkielinen alkuteos *The Little Wartime Library*
Copyright © Kate Thompson 2022

ISBN 978-952-376-860-4
Bazar Kustannus on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

Taitto Jukka Iivarinen / Taittopalvelu Vitale
Painettu EU:ssa

Jo edesmenneille East Endin ystäväilleni – auringonläikille
varjossa. Trish. Minsky. Dot. Jessie. Ann.

Kiitokset kaikille kirjastonhoitajille, niin nykyisille kuin
entisillekin, joiden kanssa jutellessa vierähti valaiseva
tunti jos toinenkin. Ihmisrakkaille kirjojen rakastajille.

Ja lopuksi vielä lukupiirini tytöille,
jotka mullistivat vuoden 2020.

”Tarvitaan suuria määriä huokeahintaista kaunokirjallisuutta. Sotilaat kantavat kirjoja matkasäkeissään; siviilit kaipaavat kirjoja lukubetkiin takan ääressä. Olemme lukijakansaa, ja sota tulee vain lisäämään kirjojen kysyntää.”

Frederick J. Cowles, Swinton and Pendleburyn kirjastopalvelujen johtaja

PROLOGI

7.9.2020

Ihmiset tulevat kirjastoon ymmärtääkseen maailmaa.

Carol Stump, Libraries Connected -järjestön puheenjohtaja
ja Kirkleesin kirjastotoimen johtaja

Iäkäs nainen kävelee Bethnal Greenin metroasemalla pitkin länteen päin lähtevien junien laituria. Nivelrikkoisen liikkeet ovat tuskallisen hitaita.

”Äiti, voidaanko mennä?” naisen vanhin tytär Miranda kysyy ärtymystään peitellen. Hänen pitäisi olla kohta kotona, kun ruokakaupan tilaus saapuu, ja hän on kipeästi kahvin tarpeessa. ”Ei meidän pitäisi matkustaa julkisilla keskellä pandemiaa.”

”Tss.” Hänen äitinsä heilauttaa kävelykeppiään vähättelevästi. ”Mene sitten, mutta minä en lähde minnekään.”

Miranda vilkaisee nuorempaa sisartaan Rosemarya ja pyöräyttää silmiään. Luoja, että äiti osaa olla raskas. ”Kuin käärmekeittoa syönyt” olivat ikimuistoiset sanat, joilla hänen entinen miehensä kerran kuvaili äitiä.

”Äiti, vedä nyt ainakin maski nenän yli”, Rosemary kommentaa. Vanha rouva ei kuitenkaan piittaa kummastakaan, jatkaa vain hidasta kulkuaan kilpikonnän määrätietoisuudella.

He pääsevät laiturin päähän ja seisahtuvat yhdessä tuijottamaan tunnelin mustana ammottavaan suuhun.

”Puhdistamme liikenneverkostomme säännöllisesti antiviraalisella desinfiointiaineella”, vanha rouva mutisee tunnelin seinään kiinnitettyä julistetta tavaten. ”Ei siinä mitään uutta ole. Sota-aikana puhdistus tehtiin joka ilta.”

”Kävitkö täällä sodan aikana?” Miranda kysyy, ja lattehaaveet etääntyvät entisestään.

”Me asuimme täällä.” Halvauksen hieman vinoon jättämille kasvoille nousee hymy. ”Marie-tätinne otti täällä jopa steppitunteja.”

Miranda puristaa huulensa yhteen huolestuneena.

”Nyt sekoitat asiat. Täällä yövyttiin vain Lontoon pommitusten aikaan.”

”Vanha ja raihnainen saatan olla, mutta yksikään ruuvi ei ole löysällä!” vanha rouva kivahtaa veitsenterävällä äänellä. Hän rakastaa tyttäriään valtavasti – kunpa he vain eivät tekisi tällaista jatkuvasti, hyysäisi häntä, etsisi kaiken aikaa höpeyyden merkkejä.

Hän sulkee silmänsä. Muistot marssivat pitelemättöminä mielen läpi kuin torvisoittokunta. *Kuumaa. Verta. Savua.*

Muistot, jotka hän oli painanut alas, joiden hän oli uskonut jo ruostuneen olemattomiin, ovatkin vain odottaneet sopivaa hetkeä noustakseen pintaan, päästäkseen liivahtamaan mielen halkeamista terävinä ja liukkaina. Jalat kompuroivat, kävelykeppi pyörii kolisten pitkin laituria. Muutamat työmatkalaiset nostavat säikähtyneinä katseensa ja palaavat siten sopulien lailla puhelimiensa pariin.

”Äiti, istu alas.” Rosemary säntää edelle ja ohjaa naisen penkille Bethnal Green -kyltille alle. ”Sinut täytyy saada kotiin.”

”Ei!” vanha rouva tiuskahtaa. ”Kirjasto pitää löytää ensin.” Häneltä ei jää huomaamatta, että tyttäret vaihtavat katseita maskien alla.

”Äiti”, Rosemary sanoo hitaasti ja osoittaa ylöspäin. ”Kirjasto on maan päällä, me olemme nyt metrotunnelissa, muistatko?”

”Tarkkaan ottaen se ei edes ole tällä hetkellä kirjasto”, Miranda sanoo. ”Vaan COVID-19-testausasema. Näin, kun tulimme.”

Central Linen juna pyyhältää asemalle ja puhaltaa mukanaan kuumaa ilmaa. Mieli tuntuu uupuneelta, ajatukset hitailta ja sameilta. Miten niin testausasema eikä kirjasto? Maailmaa on nykyisin niin vaikea ymmärtää.

”Oletteko rouva Rodinski?”

Heitä kohti kävelee kaksi miestä yllään Lontoon liikenteen huomioliivit ja kasvot kiiltävän muovisuojan peitossa.

”Kyllä olen.”

”Olen Peter Mayhew, tiedottaja, ja tässä on Grant Marshall, asemapäällikkö. Kiitos, kun otitte yhteyttä.”

”Kiitokset teille, nuorimies, että lupasitte palauttaa kadonneet tavarani. Niillä on minulle suuri arvo.”

”Voin uskoa”, sanoo tiedottaja, joka vaistoa jo, että tästä saadaan hyvä juttu.

”Kuinka vanha olette?” asemapäällikkö kysyy. ”Jos ette pahastu.”

”En suinkaan. Olen kahdeksankymmentäkahdeksan. Vietin lapsuusvuosistani ison osan tässä tunnelissa.”

”Herranen aika, olettepa te hyvin säilynyt”, mies naurahtaa.

”Poikaseni, olen elävä ihminen enkä mikään muinaisesine. No, onko teillä kirjeeni?”

”Äiti, mistä tässä on kysymys?” Rosemary kysyy, mutta hänen äitinsä ei kuuntele, sillä tiedottaja on vetänyt esiin nipun kirjeitä ja ojentaa niitä juuri sinetöidyssä muovipussissa.

”Ne löytyivät viimeisimmän remontin yhteydessä tämän tunnelin kaakelien takaa. Ne olivat jonkinlaisessa kopperossa työnnettynä kirjan sisään.”

Vanha nainen nyökkää. ”Se oli kirjaston takaosassa.”

Hänen kätensä tärisyvät hieman, kun hän ottaa pussin ja nostaa kermanvärisellä nauhalla sidotun kirjenipun nenän alle.

”Ne tuoksuvat vieläkin kirjastolta.”

”Olisi todella hienoa, jos BBC saisi haastatella teitä sodan- aikaisten kirjeidenne palauttamisesta.”

”Toki, mutta jos sopii, juttelisin ensin rauhassa tyttärenti kanssa.”

”Totta kai. Tulkaa käymään luonani, ennen kuin lähdette.”

Miehet poistuvat, ja vanha rouva kääntyy häkeltyneiden Rosemaryn ja Mirandan puoleen.

”Näiden takia”, hän sanoo kirjenippua pidellen, ”me tänne tulimme. Luulin menettäneeni ne ikiajoiksi.”

Haju on elävä; homeenhäiveisen paperin tuoksu on avannut mielen portit ja muistoja tulvii sisään. Hän kuulee käy- täviä pitkin pinkovien lasten naurun kiljuntaa. Kääntyvien sivujen pehmeää kahinaa. *Pam.* Metallinyrkin leiman iskun kirjastokirjaan. Kirjakärryn narinaa. Ilmassa tuoksuu fenoli, 1900-luvun vastine desinfiointiaineelle. Nämä ovat hänen henkilökohtaisen historiansa hajuja.

Mutta syvällä, näitäkin tunneleita syvemmällä, lymyävät toiset muistot. Yksi aatos rummuttaa lakkaamatta: entä jos virus saa hänetkin? Toisinaan tuntuu, että kysymys on vain

siitä, *milloin* niin käy. Jos hän kuolee kertomatta tyttärilleen totuutta, hänen tarinansa päättyy siihen, ja varmastikin se olisi paljon suurempi petos kuin hänen säilyttämänsä salaisuudet. Mitä Clara sanoikaan?

Ihminen kuolee kahdesti. Ensin, kun sydän lakkaa lyömästä, ja toistamiseen, kun hänen nimensä lausutaan viimeisen kerran.

On aika puhaltaa pölyt sotasalaisuuksien päältä.

”Olen ollut pelkuri, kun en ole kertonut teille koko totuutta”, hän tunnustaa hiljaa ja laskee maskiaan. ”Nyt kerron kaiken. Aloitetaan kirjastosta.”

3.3.1944**CLARA**

Olen aina ajatellut, että kirjastonhoitajien pitäisi subtautua lukemiseen rohkaisevasti, ei arvostellen. Tarkoitushan on tarjota ihmisille hienoja kokemuksia. Keitä me olemme päättämään, mistä kokemus muodostuu?

Alison Wheeler, MBE, Suffolkin kirjastojen entinen pääjohtaja, kirjastoaktivisti ja kirjastonhoitajien CILIP-järjestön johtokunnan jäsen

”Saako kirjastossa itkeä?”

”Hyvät hyssykät! Mistä sinä siihen hyppäsit?” Clara räpyteli silmiään ja yritti tukahduttaa kyynelensä. ”Luulin lukineeni oven!”

Kirjastonhoitajalle ei varsinaisesti ollut sopivaa tulla nähdyksi vollottamassa punasilmäisenä ja nenä valuen palautuskirjakärryinsä yllä.

Clara kurkisti tiskin ylitse. Pienet kasvot katsoivat takaisin pitkän otsatukan takaa.

”Anteeksi, kultaseni. Aloitetaanko uudestaan? Olen Clara Button, vastaava kirjastonhoitaja.”

”Hei. Minä olen Marie.” Tyttö puhalsi ylöspäin, otsatukka väistyi molemmille sivuille ja sen alta paljastui utelias ruskea silmäpari.

”Haluatko karamellin?”

”Ovatko makeiset sallittuja?”

”Minulla on salainen sitruunakuulakätkö.” Clara iski silmää. ”Hätätilanteita varten.”

Tytön silmät suurenivat.

”Tiesinhän: mielimakeisesi.”

Marien käsi syöksähti nappaamaan karamellin, jonka hän työnsi saman tien suuhunsa.

”Mistä te sen tiedätte?”

”Tiedän kaikkien suosikit.”

”Ette takuulla tiedä lempikirjaani.”

”Varmasti tiedän! Katsotaanpa. Kuinka vanha olet?”

Tyttö nosti kahdeksan sormeaa aivan Claran kasvojen eteen.

”Kahdeksan, siinäpä mainio ikä!”

Clara käveli kirjaston lastenhyllyjen luo ja juoksutti sormiaan hyllyä pitkin hämähäkin tapaan. Tyttö virnisti leikistä innoissaan.

Claran sormi pysähtyi *Uljaaseen mustaan* – liian surullinen – jatkoi *Tubkimoon* – liian röyhelöinen – ja pysähtyi sitten lopulta selkämykseen, jossa luki *Kaislikossa subisee*.

”Osuinko oikeaan?”

Marie nyökkäsi. ”Tykkään rupikonnasta eniten.” Hän silmäili ahnaasti Claran harkiten kokoamaa kirjavalikoimaa.

”Täällä on ihan kuin Aladdinin luolassa.”

Clara tunsu ylpeyden sävähdysten. Oli vienyt kolme vuotta saada kirjaston kokoelma tällaiseksi pommituksen jälkeen.

”Voinko lainata sen? Minulla oli omakin, mutta se jäi kotiin.”

”Oletko evakko?”

Marie nyökkäsi. ”Isäni jäi Jerseyyn.”

”Onpa kurja kuulla. Sinulla on varmasti häntä kova ikävä.”

Tyttö nyökäytti päätään ja väänsi kuivettuneen rään peittämää hihaa sormien yli.

”Siskoni sanoo, ettei minun pidä puhua siitä. Voinko siis liittyä lukijaksi?”

”Voit varmasti”, Clara vastasi. ”Jos vain pyydät äitiäsi käymään ja täyttämään jäsenhakemuksen. Tarvitsen vain hänen paikkakorttinsa.”

”Ei hän pääse, siskoni sanoo että hänellä on paljon sota-työtä.”

”Ahaa. No, ehkäpä sisaresi ehtisi käymään pikaisesti.”

”Miksi täti oikein itki?” Marie mumisi ja siirsi karamellin toiseen poskeensa, joka pullotti nyt kuin hamsterilla.

”Koska olin surullinen.”

”Minkä takia?”

”Koska minulla on ikävä erästä tiettyä ihmistä, tai oikeastaan kolmea.”

”Niin minullakin. Kaipaam isää... Osaatteko pitää salaisuuden?” Tytön kasteenkirkkaat silmät levisivät entistään suuremmiksi. Kenties makeinen oli kirvoittanut kielenkannat tai sitten lupaus kirjasta, mutta Clarasta tuntui, että pikku-tyttö kaipasi kipeästi uskottua.

”Kautta kiven ja kannon”, hän sanoi ja nuolaisi sormiaan lupauksen merkiksi. ”Kirjastonhoitajat ovat erinomaisia salaisuuksien varjelijaita.”

”Äit...”

”Marie Rose Kolsky!” keskeytti terävä pieni ääni ovelta.
”Mitä oikein luulet tekeväsi täällä!”

Vaistomaisesti Clara otti ovensuussa seisovan tytön punnittavakseen ja tutkiskeli tämän kalpeita, totisia kasvoja.

”Olen kovin pahoillani, sisareni ei olisi pitänyt tulla tänne häiritsemään. Käskin häntä odottamaan makuupaikkamme luona.”

”Tulin tänne iltasatuhetkeen”, Marie pani vastaan.

”Älä nyt ole typerä, kirjastohan on kiinni.”

”Ei, ei”, Clara pisti väliin, sillä pientä tyttöä oli puolustettava. ”Sisaresi on vallan oikeassa. Meillä on kirjastossa joka päivä iltasatuhetki kello 18, tänään vain jouduin perumaan sen toisen tilaisuuden takia. Mutta tulkaa toki huomenna uudestaan.”

”Katsotaan. Tule nyt, Marie.”

Tyttö tarttui pikkusisarensa käsivarteen ja riuhtoi häntä oven suuntaan.

”*N'en souffl'ye un mot.*” Clara ei puhunut ranskaa, mutta oli selvää, että Marie sai kuulla kunniansa.

”Tulettehan takaisin, varaan sinulle sen kirjan.”

Mutta tytöt olivat jo poissa; askelten ääni kaikui pitkin lännen puoleista laituria.

Clara käveli ovelle ja tuijotti siskosten perään kiinnostuneena heidän kävellessään metrosuojan teatterin ohitse. Marie otti eriparisukissaan ja kumitossuissaan hyppyaskelia, vaikka häntä puoliksi raahattiin eteenpäin. Vanhemman sisaren asu oli jäykkä ja napitettu ylös asti. Hän ei muistuttanut vähäkään useimpia nuoria naisia, jotka yöpyivät Bethnal Green-metroaseman suojassa ja nukkuivat kaiken metelin keskellä. Tämän maailman minksyagombarit ja patspicerit olivat aina

suuna päänä ja prameana. Kun Clara iltaisin lukitsi kirjaston ja lähti kotiin, hän näki heidät metallilavereilleen käretyneinä, juonittelemassa tai lävistämässä toistensa korvia äitiensä parsinneuloilla. Tämä tyttö oli toista maata. Mutta kohtasihan Clara monenlaista väkeä maanalaisessa pikku kirjastossaan. Siskokset katosivat näkyvistä metrotunnelin karvaaseen hämyyn.

Ylhäällä lippuhallin kahviossa Dot ja Alice paistoivat sapatiksi kalaa juutalaisasukkaille, ja haju leijaili pitkin käytäviä luikerrellen fenolin lävitse. Nämä tunnelin hajut olivat niin sakeita, että niitä olisi voinut leikata.

Clara huokasi raskaasti huomattessaan, että hänellä oli nyt entistäkin vähemmän aikaa kasvojen siistimiseen ja uudelleen maalaukseen ennen kiduttavaa pantomiimia, joka pian alkaisi.

Katse upposi raskaana *Daily Expressin* iltanumeroon, joka lojui avonaisena kirjaston tiskillä.

KIRJAT POMMITETTIIN MAAN ALLE toittoti etusivun otsikko, ja sen alla oli kauhea kuva Clarasta kuvatekstillä *Kirjastosulotar tunnelien pimeydessä*.

Kirjastosulotar?

Eikä artikkeli siihen loppunut.

Nuori lapseton leski Clara Button tekee oman osansa sotapommituksista Bethnal Greenin metroaseman länteen päin vievien junien laiturille rakennetun, Britannian ainoan maanalaisen kirjaston vastaavana kirjastonhoitajana. Kun Bethnal Greenin pääkirjastoon iskettiin Lontoon pommitusten ensimmäisellä viikolla ja kirjastonhoitaja Peter Hinton sai kaikkien järkytykseksi surmansa, lastenosaston rouva Button huomasi nousseensa yht’äkkiä

johtoasemaan. Miespuolisten kollegoiden puuttuessa rouva Button astui rohkeasti vastaavan kirjastonhoitajan saappaisiin ja järjesti 4 000 niteen siirron maan alle, missä hän valvoi 24 metriä maanpinnan alapuolella toimivan väliaikaisen kirjaston rakentamista.

Raakalaismaiset vihollisemme yrittävät kenties kaikin voimin polttaa Lontoon maan tasalle, mutta kaupungin pinnan alla neiti Button leimaa kaikessa rauhassa kirjojaan ja huolehtii, että jokaisella on käsissään oivallista luettavaa, jolla pommit unohtuvat.

Ilmaus ”lapseton leski” se oli saanut hänet kyyneliin. Täyttää tottahan se oli, mutta oliko kenenkään kohtaloa pakko julistaa niin suoraan kaikelle kansalle?

Clara ajatteli jälleen Duncania, ja suru viilsi syvän, polttavan tikariniskun sydämeen. Muuta ei tarvittu. Muisto miehen kasvoista ovensuussa hänen ollessaan lähdössä taisteluihin, saappaat kiillotettuina säkenöiviksi, innoissaan kuin lapsi kesämarkkinoilla. Kysymykset tunkeutuivat mieleen rikka-ruohojen lailla.

Mitä Duncan oli ajatellut juuri ennen kuolemaansa? Olisiko Claran pitänyt luopua työstään kirjastossa? Kuinka pitkään valheet vielä eläisivät?

”Ei!” hän nuhteli itseään ja painoi rystyset silmiinsä. ”Nyt tähän saa tulla loppu. Varsinkaan tänään ei tällaista kaivata.” Yksi kunnan itku päivässä, eikä koskaan kirjastossa. Ne olivat säännöt, ja hän oli jo rikkonut niistä toista. Kuka täällä Bethnal Greenissä sitä paitsi ei kantanut kirjakuormallista surua? Ihmisten täytyi saada nähdä pirteä ja iloinen kirjastonhoitaja eikä mitään tällaista.

5
1
4

MAAILMAN PALAESSA KIRJALLISUUDEN
LIEKKI ROIHUAA KIRKKAIMPANA

Lontoo vuonna 1944. Clara Button työskentelee Bethnal Greenin kirjastossa Lontoossa. Pommien tuhotessa kaupunkia rohkea Clara saa idean siirtää kirjaston kokoelmat maan alle keskeneräiselle metroasemalle. Aseman suojiin muodostuu maanalainen yhteisö, joka muun muassa teatteria ja kahvilaa ylläpitämällä tarjoaa turvaa ja rauhaa taivaalta putoavilta pommeilta.

Ilta toisensa jälkeen Clara ja hänen uskollinen kollegansa Ruby Monroe avaavat sitkeästi maanalaisen kirjaston ovet, sillä paikasta on tullut elintärkeä alueen asukkaille.

Sodan pitkittyessä naisten sinnikkyys joutuu kuitenkin koetukselle. He joutuvat päättämään, kuinka kalliin hinnan he ovat valmiit maksamaan kirjojen ja heille rakkaiden ihmisten vuoksi.

KATE THOMPSONIN tositapahtumiin perustuva *Kirjasto sodan keskellä* on koskettava historiallinen romaani, joka saa lukijan sydämen sykkimään entistäkin enemmän kirjallisuuden voimalle.

